

УДК 342.95(477)

В. О. ВЕРХОГЛЯД,*здобувач**Харківського національного університету внутрішніх справ*

ВЗАЄМОДІЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ З ГРОМАДСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ НА ШЛЯХУ СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Доведено, що на шляху побудови громадянського суспільства в Україні взаємодії органів влади, зокрема Служби безпеки України, з громадськими організаціями альтернативи не існує.

Актуальність проблеми удосконалення взаємодії Служби безпеки України з громадськими організаціями зумовлена тенденціями та концепціями, поширеними сьогодні у світі. У західній системі гуманістичних цінностей уже міцно усталилося переконання, що громадянське суспільство не має альтернативи, бо є найвідповіднішим людській природі способом облаштування суспільства. Воно має свою структуру, складові якої – різні громадські утворення і суспільні інститути, що забезпечують умови для реалізації приватних інтересів і потреб індивідів, колективів, які здатні впливати на державну владу для того, щоб змусити її служити суспільству.

Інститутами громадянського суспільства вважають органи місцевого самоврядування, засоби масової інформації, політичні партії й громадські організації. Недержавні, некомерційні й добровольчі об'єднання прийнято називати організаціями третього сектора. Сполучення всіх трьох ознак – незалежність, добровільність і неприбутковість – утворює ту своєрідність, що вирізняє їх від деяких схожих організацій, які належать державним і комерційним інститутам.

Західні науковці єдині у визначенні громадянського суспільства як орієнтира для руху вперед, а практика доводить, що сучасна демократія поступово переходить від представницької форми до партисипативної (демократії участі). Партисипативна демократія (від лат. *participare* – брати участь) передбачає існування таких механізмів, через які населення має можливість впливати на поточний процес прийняття рішень, тобто громадяни залучаються до щоденної роботи органу державної влади чи місцевого самоврядування [1].

Особливість сучасної ситуації в Україні полягає в тому, що елементи і блоки громадянського суспільства мають бути створені заново. Необхідно організувати нові профспілки –

спроби реформування колишніх, по суті державних, профспілок не дали успіху. Потрібні також повноцінні підприємницькі об'єднання: ті, що існують сьогодні, або є неефективними, або спрямовані на досягнення вузьких, корпоративних цілей, що не відображають інтереси всього суспільства. Лише на основі взаємодії інтересів праці й капіталу стануть можливими й економічна модернізація, і створення демократичної держави, яка в перспективі стане арбітром у суперництві різних групових інтересів. Цей процес означає одночасно і становлення громадянського суспільства в Україні.

Загальновизнано, що успішному виконанню всіх завдань, поставлених перед правоохоронними органами, сприяє залучення до вирішення окремих питань представників ЗМІ, суспільних об'єднань, інших недержавних формувань. При організації взаємодії із громадськими організаціями варто враховувати специфіку статусу сторін. Необхідно передбачати складнощі погдженної діяльності не підлеглих один одному організаційно самостійних і відосблених суб'єктів, спрямованої на досягнення єдиних цілей. В основу такої взаємодії покладено форми поведінки його учасників, обумовлені взаємною підтримкою, допомогою, іншими взаємоприйнятими обставинами [7].

Серед завдань, поставлених перед Службою безпеки України (далі – СБУ), виокремимо ті з них, які СБУ може виконувати через партнерство із громадськими організаціями:

- правова освіта, пропаганда чинного законодавства, сприяння вихованню законослухняної громадської позиції;
- профілактика будь-яких протиправних дій і антигромадської поведінки;
- інформування широких верств населення про специфіку діяльності органів СБУ;
- формування позитивного іміджу системи органів Служби безпеки України і працівників СБУ в суспільній свідомості.

У цьому сенсі громадські організації розглядаються не як об'єкт діяльності СБУ, а як рівноправні суб'єкти (партнери) взаємовигідного співробітництва щодо вирішення суспільно значущих завдань.

Розглядаючи взаємодію СБУ з громадськими організаціями зокрема і забезпечення національної безпеки в цілому, доцільно застосувати синергетичний підхід, за допомогою якого систему забезпечення національної безпеки, і державної безпеки в тому числі, слід розглядати крізь призму двох складових елементів: державної і недержавної підсистем. Більш того, застосування даного підходу дозволяє висунути тезу про те, що загрози та небезпеки не можуть бути ліквідовані повністю, проте слід чинити на них свідомий цілеспрямований вплив та займатися розробленням комплексної теорії управління системою національної безпеки і системою забезпечення державної безпеки зокрема.

Таким чином, сучасна система забезпечення національної безпеки, органічною складовою якої є Служба безпеки України, у широкому розумінні має базуватися на сукупності вже існуючих і спеціально створюваних органів, державних і недержавних структур, соціальних груп, суспільних об'єднань і громадських організацій, окремих осіб, а також специфічних правових, інформаційних, політичних, економічних та інших зв'язків між ними.

У національному законодавстві використовується термін «громадські організації», під яким розуміють об'єднання громадян для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів [2]. Отже, з широкого кола громадськості в аспекті побудови системи ефективної взаємодії з органами СБ України доцільно виділяти саме громадські організації, оскільки:

– їх правовий статус спеціально врегульований окремим нормативним актом – Законом України «Про об'єднання громадян» [2];

– серед їх статутних цілей і завдань, як правило, проголошується сприяння процесам демократизації й становленню правової держави;

– аналіз практики свідчить, що саме вони найбільш активно прагнуть до взаємодії з правоохоронними органами.

В аспекті розглядуваної проблематики громадські організації можна класифікувати за такими критеріями, як час створення і досвід роботи, проголошені пріоритети. До першої категорії належать:

– раніше відомі у нашій країні форми громадських організацій, що відновлюють і розвивають існуючі традиції;

– громадські організації, які з'явилися нещодавно і не мають тривалої передісторії в нашому суспільстві.

До другої категорії належать:

– громадські організації, що проголошують як одну зі своїх основних статутних цілей захист прав та свобод громадян у цілому або на конкретній ділянці, які готові в тій або іншій формі сприяти правоохоронним органам у справі зміцнення законності й правопорядку. Саме ця група громадських організацій повинна стати перш за все об'єктом цілеспрямованої роботи СБУ з налагодження взаємодії. До таких можна віднести, наприклад, Харківську правозахисну групу, Гельсінську спілку, Комітет солдатських матерів, Комітет виборців України тощо. Ці організації в основному спеціалізуються на правових питаннях, мають у своєму штаті підготовлених юристів, експертів, психологів, видають правозахисну літературу, проводять конференції, круглі столи й навчальні семінари з правової тематики. З представниками цих громадських організацій співробітники СБУ повинні вміти взаємодіяти на правовому полі й в інформаційній сфері. Донедавна існувала хибна практика ставлення до подібних організацій переважно як до об'єктів діяльності правоохоронних органів. У той же час координація зусиль у правозахисній роботі й залучення людських і матеріальних ресурсів цих громадських організацій дозволяє органам Служби безпеки України більш ефективно вирішувати поставлені перед нею завдання;

– громадські організації, що проголошують пріоритети в інших сферах діяльності: творчість, культура, спорт, добродійність, інтернаціональні зв'язки. Прикладом таких організацій є спілки колекціонерів, різні товариства, наприклад товариства любителів книги, спортивні клуби. Досвід засвідчує, що складні в подібних співтовариствах оцінки тих або інших інститутів державної влади, структур суспільства є дуже стійкими і здатні впливати на престиж правоохоронних органів і вирішення актуальних питань на державному рівні.

Для виконання завдань з організації і здійснення взаємодії з різноманітними структурами громадянського суспільства, і ця необхідність стала очевидною разом зі зміцненням курсу на побудову демократичної правової держави, на часі постало питання про створення певного

органу, або ж делегування вже існуючому, повноважень щодо роботи з громадськістю, ЗМІ, органами самоврядування. 30 грудня 2009 р. було затверджено Положення про Громадську раду при Службі безпеки України [3] (далі – Положення), до функцій якої і входить сприяння підвищенню ефективності й прозорості в діяльності органів державної безпеки та зміцненню довіри до них з боку суспільства.

Згідно з Положенням Рада на правах дорадчого органу здійснює свою діяльність на засадах незалежності від органів державної влади та політичних партій, вільного волевиявлення та рівноправності членів, неупередженості, законності та гласності, патріотизму й моральності, відкритості для суспільства. У своїй діяльності вона керується Конституцією України [4], Законом України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» [5], актами Президента України і Кабінету Міністрів України, іншими нормативними-правовими актами, затвердженим наказом Положенням та своїми рішеннями. Серед завдань, якими покликана опікуватися Громадська рада, як основні варто виокремити такі:

- здійснення громадського контролю за діяльністю СБУ з питань забезпечення державної безпеки, дотриманням законності, прав і свобод громадян, утвердженням принципів демократії та верховенства права;

- підтримка заходів з реформування СБУ, її деполітизації й девоєнізації, зміцнення довіри до неї громадян і суспільства;

- сприяння протидії фактам неправомірного втручання в діяльність СБУ, спробам суб'єктивного впливу на її кадрову політику.

З метою реалізації цих завдань Рада співпрацює з питань, віднесених до її компетенції, з органами державної влади, правоохоронними органами, громадськими організаціями, науковими установами та засобами масової інформації; бере участь у налагодженні взаємодії СБУ з громадськими організаціями, органами законодавчої, виконавчої та судової влади,

місцевого самоврядування, засобами масової інформації; організовує та здійснює фаховий аналіз законопроектів та інших нормативно-правових актів щодо діяльності органів державної безпеки, подає керівництву СБУ пропозиції з цих питань; проводить наукові, науково-практичні консультації, симпозиуми, круглі столи, семінари, громадські дискусії та інші заходи з питань державної безпеки, у тому числі із залученням, у разі потреби, іноземних фахівців та науковців; реагує на факти порушень законів, прав і свобод громадян співробітниками СБУ, а також оприлюднює свої оцінки резонансним подіям, які стосуються діяльності СБУ; сприяє практичній реалізації заходів із патріотичного виховання, правового та соціального захисту військовослужбовців, працівників і ветеранів СБУ. Нині Громадська рада при Службі безпеки України повністю виконує ті завдання і функції громадських організацій, які «на сучасному етапі суспільно-політичного розвитку нашої держави є своєрідною сполучною ланкою між політичним і громадянським суспільством, між «низамми» й «верхами». І саме в цьому полягає їх стабілізуюча, інтегративна роль у суспільстві» [6].

Аналіз адміністративно-правових засад взаємодії СБУ зі структурами громадянського суспільства дозволяє зробити висновок, що сьогодні в Україні практично відсутнє правове підґрунтя взаємодії органів Служби безпеки України з громадськими організаціями і це не дозволяє повною мірою використовувати потенціал останніх для більш ефективної реалізації функцій СБУ та гальмує побудову в нашій державі громадянського суспільства. Характерними особливостями такої ситуації є, з одного боку, прагнення багатьох громадських організацій (переважно правозахисної спрямованості) до продуктивних контактів з органами СБУ, а з іншого – відсутність у співробітників служби чітко визначених прав, обов'язків, форм та методів взаємодії, які були б закріплені правовими актами.

Список використаної літератури

1. Прошко В. Залучення громадян – американське бачення / В. Прошко // Аспекти самоврядування. – 1999. – № 1 (3). – С. 67–73.
2. Про об'єднання громадян : закон України від 16 черв. 1992 р. № 2460-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34. – Ст. 504.
3. Положення про Громадську раду при Службі безпеки України [Електронний ресурс] : затв. наказом Служби безпеки України від 30 груд. 2009 р. – Режим доступу: http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id=51889&cat_id=52170.
4. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
5. Про демократичний цивільний контроль над воєнною організацією і правоохоронними органами

держави : закон України від 19 черв. 2003 р. № 975-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 46. – Ст. 366.

6. Політологія : підручник [Електронний ресурс] / [І. С. Дзюбка, К. М. Левківський, В. П. Андрущенко та ін. ; за заг. ред. І. С. Дзюбка, К. М. Лемківського]. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вища шк., 2001. – 415 с. – Режим доступу: <http://www.reddiplom.org/politolog.htm>.

7. Мироненко Т. Є. Організаційно-правові аспекти управління взаємодією органів прокуратури України з громадськістю : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Мироненко Тетяна Євгенівна. – Х., 2007. – 171 с.

Надійшла до редколегії 20.11.2010

ВЕРХОГЛЯД В. А. ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ СЛУЖБЫ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ С ОБЩЕСТВЕННЫМИ ОРГАНИЗАЦИЯМИ НА ПУТИ СТАНОВЛЕНИЯ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА

Доказано, что на пути построения гражданского общества в Украине взаимодействию органов власти, в частности, Службы безопасности Украины, с общественными организациями альтернативы не существует.

VERKHOGLIAD V. INTERACTION OF UKRAINIAN SECRET SERVICE AND PUBLIC ORGANIZATIONS ON THE WAY OF FORMING A CITIZEN SOCIETY

It is proved that on a way of forming a citizen society in Ukraine there is no alternative for interaction with public organizations except Ukrainian secret service.

УДК 349.6

І. В. БРИГАДИР,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри трудового, земельного та екологічного права
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ЩОДО НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО ПРАВОВОГО ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Досліджено наукові підходи до правового визначення екологічної безпеки. Охарактеризовано основні підходи вчених до поняття екологічної безпеки та її ознак. Запропоновано авторське визначення екологічної безпеки.

Сучасний розвиток економіки та матеріального виробництва характеризується поступовим зростанням антропогенного навантаження на довкілля. Світова співдружність намагається виробити дієві механізми протидії цьому явищу, прикладом чого є відомий Київський протокол до Конвенції про зміну клімату. Однак успіхи окремих країн (переважно країн Західної Європи) в цьому напрямку нівелюються поступовим збільшенням забруднення з боку країн, що розвиваються. Ці процеси, у свою чергу, викликають необхідність розроблення правових норм, які б гарантували безпеку людини в процесі змін у середовищі її існування, що надалі розвинулися в інститут права екологічної безпеки.

Слід звернути увагу на те, що наявність чіткого визначення екологічної безпеки, встановлення її правової природи, критеріїв визначення її рівня та загроз для неї має не тільки теоретичне, а й велике прикладне значення.

Дослідженню теоретичних або окремих практичних аспектів правової природи екологічної безпеки присвятили свої дослідження вітчизняні та іноземні вчені, серед яких можна окремо відзначити роботи В. І. Андрейцева, Г. В. Анісімової, Г. І. Балюк, А. Г. Бобкової, С. А. Боголюбова, М. М. Бринчука, Ю. О. Вовка, А. П. Гетьмана, В. А. Єгіазарова, Б. В. Єрофєєва, І. І. Каракаша, Т. Г. Ковальчук, О. С. Колбасова, В. В. Костицького, М. В. Краснової, Н. Р. Малишевої, М. І. Малишко, В. Л. Мунтяна, В. В. Носіка, В. В. Петрова, О. О. Погрібного, В. К. Попова, Г. П. Серова, Н. І. Титової, М. О. Фролова, Ю. С. Шемшученка, М. В. Шульги, О. М. Шуміла тощо. Однак єдиного погляду на правову природу поняття екологічна безпека не вироблено. Тому метою даної статті є дослідження підходів учених-правників до правового поняття екологічної безпеки.

Сучасний стан регулювання суспільних відносин характеризується широким спектром